

SOCIETAT CATALANA DE GEOGRAFIA

FILIAL DE L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Triat i garbellat

...els resums de les conferències i dels seminaris del curs

2017-2018

Recull dels resums de les conferències i seminaris celebrats durant el curs 2017-2018 publicats en l'espai de comunicació virtual Triat i Garbellat de l'Obrador Obert, el butlletí digital de la SCG. Els resums es presenten en l'ordre cronològic de realització i amb expressió de l'autoria. Són els següents:

J.V. BOIRA : *De la governança del Corredor Mediterrani a la planificació supramunicipal* [Maria dels Àngels Trèmols] p. 2 : : J. BURGUEÑO, J. OLIVERAS i X. FORCADELL : *Les Bases de Manresa i el model territorial de Catalunya*. Acte commemoratiu del 125è aniversari de les Bases de Manresa [Pau Alegre] p. 6 : : E. BERTRAN, D. CASASSAS, E. MENDIZÁBAL : Acte commemoratiu del 25è aniversari del traspàs de *Lluís Casassas i Simó* [Enric Bertran] p. 8 : : M. VALLVERDÚ, N. REAL, M. VILALLONGA i M.D. GARCIA RAMON : Acte commemoratiu del 125è aniversari del naixement d'*Aurora Bertrana i Salazar* [Anna Ortiz] p. 10 : : X. BERÁSTEGUI, M. OLIVA i D. SERRAT : Record dels 50 anys de la publicació del primer volum de la *Geografia de Catalunya* de l'editorial AEDOS (1958-1964) (VI). *Estructures del relleu i geomorfologia* [Pau Alegre] p. 13 : : J. ROYO i J.M. MONFERRER : Passejada guiada pels barris *Besós i la Mina* [Jordi Royo] p. 16 : : J.M. GARCÍA FERRER : *Algunes visions de la ciutat al cinema* [Josep Oliveras] p. 18 : : H. CAPEL, A. FERRER, O. NEL·LO, F. ROCA i A. MONTSERRAT : Acte en record de *Carme Massana* [Pau Alegre] p. 22 : : A. LÓPEZ-GAY : *La pugna per viure a la ciutat: població, polarització i canvi urbà* [Miguel Solana] p.24 : : M. OLLER, S. CALABUIG, Á. MANZANO, X. GINER, D. EXPÓSITO i J. ROYO : Debat sobre *La Geografia a les aules: quin és el seu espai?* [Rosa Català] p. 26. [Pau Alegre, 14 de juliol de 2018]

Dimarts 24 d'octubre de 2017

Josep Vicent BOIRA MAIQUES
Universitat de València

*De la governança del Corredor Mediterrani
a la planificació supramunicipal*

La conferència inaugural del curs 2017-18 de la Societat Catalana de Geografia va tenir lloc el 24 d'octubre, i va anar a càrrec del Dr. Josep Vicent Boira Maiques, professor de la Universitat de València, membre de l'IEC i Secretari Autòmic d'Habitatge, Obres públiques i Vertebració del Territori de la Generalitat Valenciana.

Amb el títol *De la governança del Corredor Mediterrani a la planificació supramunicipal*, el professor Boira va anar desgranant durant una hora el coneixement que té de les infraestructures en general i del Corredor Mediterrani en particular, ja des d'una òptica més acadèmica, ja com a gestor de responsabilitats polítiques i administratives a la Conselleria esmentada del Govern valencià.

A l'inici es plantejava si es podia dir quelcom nou o diferent que no s'hagués dit ja del Corredor Mediterrani. Considera que és un projecte infraestructural del qual s'ha parlat molt, ja sigui des de la investigació amb tot tipus d'articles i tesis; ja des de la divulgació en articles de premsa o en revistes especialitzades. Va aportar una sèrie d'exemples en aquest sentit, perquè comprovéssim l'interès que segueix despertant. Va recordar, però, que aquest interès no és nou, i que quasi fa un segle ja es reivindicava aquest corredor ferroviari (1).

El ponent considera el corredor com una infraestructura del segle XXI. Essencial per a la connectivitat de l'arc mediterrani amb Europa, per a connectar els territoris a escala econòmica, social i cultural. No se l'ha de considerar un tema regional, ni tan sols estatal, sinó d'abast continental. Forma part de la xarxa de corredors transeuropeus i està emparat per la reglamentació de la Unió Europea que obliga els estats per on passen a complir amb els compromisos assolits. Obliga doncs a que algun dia sigui una realitat, igual que els altres vuit que també formen part d'aquesta xarxa infraestructural.

Les polítiques autonòmiques dels territoris per on passa el traçat han intentat combatre els continuats retards del Ministerio de Fomento. Comenta la dificultat que tenen alguns polítics del govern central, d'entendre la necessitat del Corredor Mediterrani, tot i la contrastada justificació que se'ls aporta, mitjançant informes amb dades objectives perquè n'entenguin la necessitat.

Considera que no s'està només reclamant una infraestructura, i per aquesta raó vol donar-li a l'exposició un contingut més acadèmic i citar diferents autors que han estudiat les infraestructures, investigant el paper rellevant que tenen per a les societats per on passen.

Hi ha dues visions del que és una infraestructura, una de més tradicional, que es fixa només amb els atributs tècnics, és un model organicista, tot funciona amb una finalitat i cada element de la infraestructura serveix a un tot. En canvi n'hi ha una altra de més innovadora, que entén la infraestructura com un procés més complex, fent de mitjancera entre tres elements fonamentals, la natura, la cultura i la producció de l'espai.

Des de la geografia es pot fer referència a la teoria dels assemblatges que permet entendre el paper de les infraestructures, no només com una qüestió purament tècnica, sinó com una intersecció dinàmica i fluida entre el món material i el món social.

Per il·lustrar-ho esmenta l'article que va escriure Jane Bennett (2) analitzant el *blackout* que va tenir lloc als EUA i al Canadà l'agost de 2003. Considera, que el col·lapse que es va produir i que va afectar milions de persones, va superar les explicacions tècniques i ho relaciona amb una concepció errònia de la infraestructura elèctrica, que no es podia entendre només com un element orgànic, sinó com un acoblament amb altres elements. L'autora proposa que el concepte d'infraestructura s'ampliï, i no es limiti a una qüestió purament tècnica, sinó que incorpori també els aspectes que no ho són. Aquesta és la visió que caldria adoptar per entendre el Corredor Mediterrani.

En aquest cas, tan important és el que s'ha fet com el que manca per fer. Un dels temes que més preocupen a Europa són els *missing links* (els enllaços pendents). Allò que no existeix i hauria de ser-hi, sobretot a les zones transfrontereres. En el fons hi ha un debat permanent, entre la visió estructuralista (cada cosa es fa perquè funcioni i ajudi a la resta), i la visió més postmoderna que pretén interpretar millor la realitat i treballar per afavorir-la.

Sovint li comenten que el seu plantejament sobre el corredor és utòpic. El professor Boira considera que és més aviat heterotòpic, concepte que va definir Michel Foucault, ja que el que pretén el corredor és construir realment un territori que no existeix.

Recomana la lectura d'un article escrit per Peter Merriman i Rhys Jones (3), on es relacionen la nació i el nacionalisme, les materialitats, els afectes i els sentiments associats a les infraestructures de mobilitat. Aquesta és una línia d'investigació que pot donar molts resultats, ja que els espais d'aquestes infraestructures poden canalitzar relacions afectives tant com ho fan canalitzant vehicles, cossos i moviments, barrejant el material i l'immaterial en una mateixa condició.

Aquest plantejament no és nou, i cita l'article presentat al *VII Congreso de Historia Ferroviaria* per Francisco Polo Muriel (4), on es constata que ja al segle XIX el pensador anarquista Proudhon analitzava el caràcter de les diferents infraestructures. Considerava que la xarxa terrestre i les vies navegables eren federatives i igualitàries, mentre que la del ferrocarril era monàrquica i centralista. Un vehicle atribuïble a la voluntat del govern francès per centralitzar i fer subalterns els departaments respecte a la capital.

Esmenta que es poden violar les lleis de l'economia política a través de les infraestructures, cosa que li fa pensar en l'exemple de l'Estat espanyol, sobretot en el que fa referència a la implementació de la xarxa ferroviària d'alta velocitat, que és una estructura bàsicament radial, més relacionada amb les intencions geopolítiques que amb les necessitats reals. Les infraestructures han de ser mitjanceres entre la societat, la natura, la cultura i la producció. Sempre hi ha d'haver una realitat que tingui la capacitat d'aprofitar-les, realitats econòmiques, socials o de comunicacions. En el cas de les aglomeracions urbanes espanyoles, que són eixos d'activitat, amb densitat de població importants, s'observen com la rellevància del món real no sempre s'avé amb la xarxa d'infraestructura que s'està creant.

I per a deixar-ne constància sobreposa a la xarxa ferroviària espanyola actual un dels mapes que en un treball recentment publicat pel professor Nello i el seu equip (5) analitza el creixement de les ciutats europees mitjançant l'observació de la lluminositat nocturna. Aquests mapes permeten veure la realitat de les dinàmiques urbanes, econòmiques i socials, amb un recurs absolutament objectiu.

També els professors Taubenböck i Dech (6) analitzen mitjançant teledetecció les connexions reals a Europa, basant-se en dos criteris, la densitat i les connexions. A través dels nodes urbans i la conjugació de línies classificades com a connectors han pogut

delimitar i categoritzar una sèrie de regions europees. Consideren que a la península Ibèrica hi ha una gran regió urbana a la façana atlàntica i una altra a la mediterrània. Aquesta interpretació s'ha fet utilitzant una metodologia objectiva perquè es basa en la interpretació del món real.

En una dinàmica més economicista, esmenta els estudis que realitza el Servei d'Estudis del BBVA per tal d'analitzar les diferents regions espanyoles valorant entre altres indicadors, la taxa anual mitjana de variació de l'estoc públic (2009-13). Comenta que en algunes regions en aquest període ha estat negatiu.

Analitzant-ho des d'una perspectiva més europea, s'ha tingut en compte també l'índex de competitivitat regional. A la classificació i dins l'Estat espanyol apareix Madrid en primer lloc, seguida de Catalunya, però després les segueixen tres comunitats que històricament no apareixen en els primers llocs de la llista, però que gràcies a la política del Ministerio de Fomento en els darrers anys han escalat posicions i que són Castella la Manxa, Aragó i Castella i Lleó, que superen per exemple el País Valencià, Navarra i Andalusia en matèria d'infraestructures.

Hi ha una transferència oculta a través de les inversions de l'Estat, que està donant els seus fruits. Per exemple el País Valencià que té bones dades pel que fa a salut o a educació bàsica respecte a altres regions europees, apareix per sota de la mitjana europea quan es fa referència a les infraestructures.

Els canvis que s'han produït a l'índex de competitivitat regional a Espanya entre el 2010 i el 2016, mostren precisament un deteriorament a l'eix mediterrani. Aquest índex ha empitjorat precisament a les comunitats autònomes que travessaria el corredor si s'hagués completat. Considera com a hipòtesi de treball que la no posada en funcionament d'aquesta infraestructura fonamental i d'altres d'associades, segurament és la raó principal d'aquest descens.

L'efecte que el Govern central volia aconseguir amb la inversió realitzada en el període 2010-16 no ha permès a cap regió espanyola, ni tan sols les més beneficiades, millorar l'índex de competitivitat regional en l'àmbit europeu. En canvi, les comunitats de l'eix mediterrani, perden posicions respecte a altres anys.

Aquestes comunitats amb un gran potencial exportador, sobretot de productes hortofructícoles però també de vehicles, i d'altres d'industrials, no tenen un eix ferroviari d'ample europeu que les connecti al continent, cosa que també passa amb les infraestructures portuàries, tot i haver experimentat importants creixements en els darrers anys. No hi ha una raó comprensible que pugui justificar aquest abandó.

Ens mostra l'esquema de la xarxa transeuropea de transport, en què el Corredor Mediterrani connectaria Andalusia amb Hongria, que recorda un mapa de metro, on no hi ha fronteres, ni contorns de països, ni les capitals apareixen destacades, només es veuen les línies principals i les parades per poder canviar de direcció. O sigui que s'ajusti més a la realitat i no tant als interessos geopolítics.

Finalment, esmenta un article de la professora Josefina Cruz Villalón (7) on avalua la gran transformació operada en els darrers anys en el sistema ferroviari espanyol, amb la posada en servei de la xarxa d'alta velocitat. Tot i la dubtosa rendibilitat de les línies que ja funcionen, en canvi, s'han posposat inversions d'infraestructura ferroviària importants de cara el futur, com el Corredor Mediterrani, la Y basca i la connexió amb Portugal.

Per cloure la sessió, Josep Vicent Boira comenta que el que ha pretès durant la presentació és justificar de manera objectiva la necessitat que el Corredor Mediterrani sigui aviat una realitat. I ho ha fet mitjançant la seva experiència com a gestor polític, però també com a investigador acadèmic, juntament amb les aportacions d'altres autors que treballen per tal d'investigar aquests processos. El Corredor Mediterrani ha de formar

part d'aquesta xarxa europea dins el que avui es considera que són els elements de connectivitat, un dels paradigmes més importants del segle XXI. Els territoris que estiguin connectats, seran els que tindran futur, i les noves connexions s'han de basar en una xarxa de transport que en un futur no massa llunyà, articulin Europa com si fos una gran ciutat. [Maria dels Àngels Trèmols i Gironell]

Notes:

- (1) Ignasi Villalonga, polític i financer valencià, va escriure'n un article publicat l'any 1918 en un diari d'aquesta ciutat.
- (2) Jane Bennett (2005), "The Agency of Assemblages and the North American Blackout" a: *Public Culture*.
- (3) Peter Merriman i Rhys Jones (2016), "National bodies and affects: A reply to Antonsich and Skey" a: *Political Geography*.
- (4) Francisco Polo Muriel (2017), "*Des réformes à opérer dans l'exploitation des chemins de fer...*, una fuente para el estudio del ferrocarril en el pensamiento de Pierre Joseph Proudhon".
- (5) Oriol Nel·lo, Joan López, Jordi Martín i Joan Checa (2017), "Energy and urban form. The growth of European cities on the basis of night-time brightness" *Land use policy The International Journal Covering All Aspects of Land Use*, 61, p. 103-112.
- (6) Taubenböck, H.; Ferstl, J.; Dech, S. (2017), "Regions Set in Stone—Delimiting and Categorizing Regions in Europe by Settlement Patterns Derived from EO-Data", *Geo-Information*, 6, 55.
- (7) Josefina Cruz Villalón (2017), "La política ferroviaria en España. Balance de su planificación y ejecución de los últimos treinta años" *Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles*, 74, p. 333-359.

Manresa, dimarts 28 de novembre de 2017

Jesús BURGUEÑO, Josep OLIVERAS, Xavier FORCADELL

Les Bases de Manresa i el model territorial de Catalunya

coorganitzat amb la Generalitat de Catalunya,
Diputació de Barcelona i Ajuntament de Manresa.

Una sessió commemorativa de les Bases de Manresa va tenir lloc el 28 de novembre en el mateix saló on se celebrà aquell esdeveniment cabdal per al catalanisme polític contemporani el 1892. L'acte, organitzat de conjunt per la Generalitat de Catalunya, la Diputació de Barcelona, la Societat Catalana de Geografia i l'Ajuntament de Manresa, amb un guarniment de protocol sumari, va tenir un caient acadèmic i cívic prou notable. En efecte, les tres allocucions que s'hi van succeir, sota el lema "Les Bases de Manresa i el model territorial de Catalunya", maldaren per a facilitar els continguts territorials de les Bases en el seu article cinquè, en la perspectiva d'una valoració històrica, la qual no acaba en el nostre present, tan candent, sinó en el futur incert davant del qual estem oberts. Vegem-ho.

El professor Jesús Burgueño (UdL) va enfil·lar les dates i els noms claus de les vicissituds sofertes per la divisió territorial de Catalunya des de 1833 fins a l'actualitat. En aquesta trajectòria històrica va destacar els trets essencials de la divisió propugnada a les Bases, concebuda en unes comarques amb Consell propi, és a dir, estructurades com a ens locals de ple dret, particularitat transcendental que no seria recuperada fins a 1987 amb la Llei d'Organització Territorial (LOT) del Parlament de Catalunya. En aquest context, va remarcar que la funcionalitat de la celebrada divisió implantada l'agost de 1936 no va anar més enllà d'un ordenament administratiu del territori que no pas polític. Va cloure la seva dissertació reclamant la comarca com un espai de trobada municipal i com a complement de les vegueries, reconegudes per la LOT, però no implantades.

La intervenció del professor Josep Oliveras (URV), president de la Societat Catalana de Geografia, va girar entorn de la delimitació del Bages i de la vegueria de Manresa en la història de la divisió territorial. Així, va destacar la permanència multiseccular de la comarca central de Catalunya fins a la concreció dels seus límits en la divisió de la Ponència de 1932. Precisament, l'avantatge de la seva centralitat geogràfica es posà d'evidència als albors de la Catalunya contemporània en ésser escollida Manresa com a seu de l'Assemblea Catalanista de 1892. A més a més, la grandària de la seva àrea d'influència comercial, la qual abasta diverses comarques, la predisposaven per a la capitalitat de la vegueria de la Catalunya Central, en competència avantatjosa amb Vic i Igualada. Bona prova d'això és haver estat escollida de fa poc com a centre d'àrea urbana funcional pels organismes estadístics de la Comunitat Europea.

La tercera intervenció va anar a càrrec del jurista Xavier Forcadell, coordinador general de la Diputació de Barcelona, el qual va efectuar un repàs exhaustiu de l'Estatut de 2005 en el seu articulat referent a la divisió territorial. Considerà aquell text, decapitat cinc anys més tard pel Tribunal Constitucional del Regne d'Espanya, com una base de partida vàlida per a definir les pautes de la organització del futur. En aquest sentit, Forcadell es va doldre que, entre 2005 i 2010, aquell text no motivés cap mena de debat

territorial com a base de desenvolupament polític, jurídic i econòmic en una realitat institucional asimètrica. Un debat, va reblar, que no pot esquivar, altra vegada, el tema de la funció dels consells comarcals i dels ens intermedis.

Va tancar l'acte Valentí Junyent, alcalde de Manresa, qui va glosar la seva transcendència i agrair la generositat de les institucions coorganitzadores per la seva participació i col·laboració. I no va deixar passar l'oportunitat per a magnificar, en molt justa mesura, la capitalitat manresana davant l'àmplia representació d'electes municipals del Bages i comarques veïnes, la qual omplia l'històric saló de sessions de la Casa de la Ciutat, 125 anys després de la reunió històrica de 1892. [Pau Alegre, 29 de novembre de 2017]

Dimarts 12 de desembre de 2017

Enric BERTRAN, Enric MENDIZÁBAL i David CASASSAS

Acte commemoratiu del

25è aniversari del traspàs de Lluís Casassas

Dimarts 12 de desembre de 2017, la Societat Catalana de Geografia (SCG) celebrà un acte en recordança de Lluís Casassas i Simó (1922-1992), en escaure's enguany el 25è aniversari de la seva mort. L'acte es desenvolupà a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans (IEC), en una sala Pi i Sunyer que esdevingué petita per culpa de la nombrosa presència de membres de la Societat, amics i col·legues de Lluís Casassas. En lloc preferent, hi havia Ma. Jesús Marquès, vídua de Casassas i d'altres familiars propers, entre els quals dos dels seus fills, Jordi Casassas i Anna Ma. Casassas.

L'acte fou presidit per Joandomènec Ros, president de l'IEC, qui obrí la sessió amb uns mots de reconeixement a Lluís Casassas com a membre numerari de la Secció de Filosofia i Ciències Socials i en record de la relació personal que hi havia mantingut. Seguidament, el president de la SCG, Josep Oliveras, donà la benvinguda als presents, els agrai l'assistència i féu una breu glossa de Lluís Casassas, ressaltant-ne l'empremta deixada com a geògraf a la Universitat i a la Societat, una empremta que no dubtà de qualificar de perdurable, atès el nombre de deixebles que se'n reconeixen i l'embranzida de la SCG durant els anys que n'ocupà la presidència i altres càrrecs directius.

A continuació, Enric Bertran, secretari durant molts anys de la Societat, incloses les juntes de govern amb Lluís Casassas, rememorà els seus temps universitaris en què el tingué de professor, a partir del record imperible d'un docent que sabia donar a la seva feina una dimensió multicairada: ensenyava a estimar la Geografia sobre el terreny, a través de les imprescindibles sortides d'estudi sabatines, estimulava l'esperit crític del discent, mitjançant l'anàlisi de la realitat i la cerca d'un biaix geogràfic, i en promovia el debat des de la diversitat de perspectives i enfocaments. Bertran recordà, així mateix, les reunions per enllestir tasques administratives de la SCG, que esdevenien lliçons de Geografia que alguns dels presents van tenir la sort de rebre un cop fora de la Universitat, de part de Lluís Casassas, qui els obrí casa seva i els acollí com a amics. Acabà la introducció de l'acte, amb la presentació dels dos ponents, Enric Mendizàbal i Riera, professor de Geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona, i David Casassas i Marquès, professor de Sociologia a la Universitat de Barcelona.

Enric Mendizàbal encetà la seva intervenció reculant fins al batxillerat al Menéndez y Pelayo, quan establí el primer contacte amb Lluís Casassas, a través de la lectura de la seva tesi doctoral sobre l'espai català, que definí com el millor model a seguir a l'hora d'analitzar un tema concret per fer-ne un estat de la qüestió. Mendizàbal es mostrà com un competent coneixedor de l'obra escrita de Lluís Casassas i en féu una mirada crítica ensems que prospectiva sobre la influència rebuda dels seus mestres i l'exercida sobre els seus deixebles, entre els quals manifestà a gratcient de comptar-se. Destacà *Fires i mercats a Catalunya* com una interessant anàlisi de l'espai català des de la perspectiva de la geografia històrica, i posà en relleu la proposta innovadora de *L'Organització*

Territorial de Catalunya. Així mateix, esmerçà part de l'al·locució a fer un apunt de la presència dels diferents corrents de la geografia en la diversitat d'activitats realitzades a la Societat. El professor Mendizàbal ens delectà, segurament, amb una de les classes que deu dedicar als seus estudiants en tractar la figura de Lluís Casassas, raó per la qual la lectura, a *Treballs de la SCG*, de la seva intervenció, resultarà imprescindible.

David Casassas, l'altre fill de l'homenatjat, se'n sortí amb solvència d'un compromís difícil: interpretar els records que tenia de son pare, de les seves maneres de fer i de viure, però també de la seva obra, des de la perspectiva de les ciències socials. Rememorà els anys de formació de Lluís Casassas a l'Institut-Escola, el trencament de la carrera universitària que suposà la Guerra Civil i la postguerra, durant la qual es dedicà a l'activisme polític clandestí des de la militància al Front Universitari Català i al PSUC, i en patí serioses conseqüències com l'empresonament i la llibertat vigilada. Parlà de les conferències impartides en diverses institucions, molt abans d'estudiar formalment Geografia. Tot plegat per expressar el compromís d'una persona que no podia viure al marge d'allò que feia patir la societat. En aquest compromís, qui signa gosà apuntar la influència paterna en l'obra escrita del ponent, enfocada a temes de pensament social i de propostes com és ara la renda bàsica. El professor (David) Casassas esmerçà part de la intervenció a reflexionar sobre la situació actual del país, a partir de les consideracions que havia escoltat a son pare, qui sense ser, ni de bon tros, independentista era prou crític amb l'Espanya del poder centralitzat, contrària a tota lògica geogràfica. Sens dubte, fóra molt interessant una impossible classe de Lluís Casassas sobre la qüestió. En tenim, però, el seu mestratge per anar-hi pensant.

Com que actualment els actes a la Societat comencen a dos quarts de set del vespre i el del proppassat dimarts s'allargà poc més de cinc quarts, hi hagué temps perquè bona part del públic assistent romangués una bona estona, dempeus, dins la sala Pi i Sunyer o al pati de la Casa de Convalescència, xerrant amb col·legues i amics que s'havien aplegat, un cop més, al voltant del record immarcescible de Lluís Casassas i Simó.[Enric Bertran]

Dijous 9 de febrer del 2017

Marta VALLVERDÚ, Neus REAL, Mariàngela VILALLONGA i M. Dolors GARCIA

Acte commemoratiu del

125è aniversari del naixement d'Aurora Bertrana

Dimecres 20 de desembre de 2017 se celebrà l'acte commemoratiu del 125è aniversari del naixement d'Aurora Bertrana i Salazar (1892-1974), la primera dona en adherir-se a la Societat Catalana de Geografia. La sessió va comptar amb la presència activa de quatre convidades, especialistes, des d'àmbits diversos, de la vida i l'obra d'Aurora Bertrana: Marta Vallverdú i Borràs (catedràtica de català a l'IES La Llauna de Badalona i col·laboradora regular a *l'Avenç*), Ma. Dolors Garcia i (catedràtica de Geografia a la Universitat Autònoma de Barcelona), Neus Real Mercadal (professora agregada de la Facultat de Ciències de l'Educació de la UAB) i Mariàngela Vilallonga (catedràtica de Filologia Llatina de la Universitat de Girona i vice-presidenta de l'IEC). L'esdeveniment, celebrat als locals de la Casa de Convalescència de l'IEC va atreure un públic nombros.

La intervenció de Marta Vallverdú, qui es va doctorar en Filologia Catalana amb una tesi que porta per títol *Viatges literaris a l'exòtic: Aurora Bertrana, Josep Maria de Sagarra*, va obrir la sessió. Ja d'entrada, Vallverdú s'interrogà sobre la personalitat de la seva biografiada: Com era Aurora Bertrana realment? Què explica i què amaga en les seves *Memòries*? No és debades que volgués posar un lema ben suggeridor a les respostes que podia donar: "Aurora Bertrana: la imatge en el mirall". Així, Vallverdú va explicar la trajectòria biogràfica de Bertrana a través de la història que va escriure sobre ella mateixa, a les *Memòries*. Una vida narrada, la qual és com una novel·la apassionada i apassionant: amena, tragicòmica, amb un gavadal de viatges i aventures. Potser la seva millor novel·la? Tanmateix, com la novel·la stendhaliana, només és una imatge en el mirall, només la part del jo que ella ens ha volgut revelar.

Com calia esperar, Marta Vallverdú va facilitar, durant la seva dissertació, les fites clau de la trajectòria humana d'Aurora Bertrana, des del seu naixement a Girona el 1892 fins als darrers anys de vida al mas de les Eres de Guardiola, a Vilada. Val la pena recordar-les. Va rebre una educació rigorosa. Anava als matins a una escola mixta i laica i a la tarda a una escola de monges a aprendre costura. A Barcelona va anar a classes de música on va aprendre a tocar el violoncel mentre ensenyava música. Quan tenia 22 anys i davant les dificultats econòmiques que passava la seva família, va haver de treballar i a les nits tocava en tríos musicals al Raval. Als 31 anys va obtenir una beca per anar a Suïssa a estudiar música i allà va formar una *jazz band* amb dones de diversos països europeus. A l'any 1925 es va casar amb un enginyer suís i, com que el seu marit no trobava feina, van decidir acceptar una oferta de treball com a enginyer elèctric a Tahití. És per aquesta raó que decideixen anar a les illes de la Societat, on van residir del 1926 al 1929. Allà escriu en revistes importants i un any després del seu retorn a Catalunya publica *Paradisos Oceànics* (1930). Crea el Liceu Club amb l'objectiu d'oferir un espai d'emancipació per a les dones. Al 1934 es candidata a les Corts espanyoles per Esquerra Republicana. Al 1935 viatja al Marroc tota sola i escriu *El Marroc sensual i fanàtic*.

Quan tenia 45 anys esclata la Guerra Civil i, fugint dels bombardejos de Barcelona, torna a Suïssa el 1938. Tot un tombant en la seva vida. Allà dona classes de castellà i viu la bohèmia ginebrina. Al 1941 mor el seu pare, Prudenci Bertrana. En acabar la Segona Guerra Mundial es compromet políticament i social i decideix anar a un poble de l'Alta Savoia on els nazis havien assassinat tots els homes i només quedaven les dones i els infants, els quals són objecte de la seva atenció. El 1946 arriba a Prada de Conflent on residirà dos anys. Hi fa coneixença de Pau Casals i Pompeu Fabra. Als 57 anys torna a Catalunya en ple franquisme i s'instal·la a Barcelona. El 1951 mor la seva mare, i el 1968 anima la creació del premi Prudenci Bertrana a la memòria del seu pare. Aurora Bertrana mor el 1974 a Berga, a l'edat de 82 anys.

La presència de Maria Dolors Garcia Ramon entre les oradores de la sessió va ser prou oportuna. Precisament, en els darrers anys ha enriquit la seva llarga i brillant trajectòria investigadora, enfocada des de la perspectiva de gènere en la geografia social i cultural, amb la publicació de diversos treballs sobre viatgeres (Isabelle Eberhardt, Gertrude Bell i Aurora Bertrana mateixa) en revistes internacionals. Recordem que ha coeditat un llibre sobre *Una mirada catalana a l'Àfrica: Viatgers i viatgeres dels segles XIX i XX*, obra publicada per l'IEC.

Garcia Ramon també va posar lema a la seva intervenció: "Aurora Bertrana com a viatgera: el Marroc sensual i fanàtic". En aquest context, va presentar la faceta viatgera de l'homenatjada i, en particular, el seu viatge al Marroc, reflectit en el llibre *El Marroc sensual i fanàtic*, el qual es va publicar al 1936, poc abans d'esclatar la Guerra Civil. En primer lloc, va resumir l'opinió de Bertrana sobre la denominada "qüestió colonial" –una visió "des de fora"– i, en segon lloc, l'opinió que tenia sobre la dona marroquina, opinió que podríem considerar com una mirada "d'amiga", però també plena de contradiccions. Un dels objectius perseguits en anar al Marroc va ser, precisament, el de conèixer dones musulmanes. Per a fer-se'n una idea cabal i global Bertrana visità les dues zones del protectorat, l'espanyol i el francès, i tractà amb tots els estaments colonials. Qüestionà la capacitat colonitzadora d'Espanya i troba que els espanyols no són prou occidentals ni europeus i considera que els francesos són els veritables colonitzadors.

El lema de la intervenció de Neus Real va ser: "Aurora Bertrana, escriptora: la literatura singular d'una dona amb una vida extraordinària". Real, doctora en Filologia Catalana, va destacar com van de relacionades la biografia i l'obra literària d'Aurora Bertrana. Ho coneix pam a pam. La seva especialització en les narradores catalanes dels anys vint i trenta dels segle XX l'ha portat a publicar diversos treballs sobre Aurora Bertrana, entre els quals destacarem: *Les novel·listes dels anys trenta: obra narrativa i recepció crítica* (Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2006), *Aurora Bertrana, periodista dels anys vint i trenta* (Girona: CCG Edicions, 2007) i *Aurora Bertrana, viatgera* (Girona: CCG Edicions, 2008).

Així doncs, Neus Real es va centrar, en especial, en els viatges i les estades a l'estranger de l'escriptora i la producció en què van derivar abans de la Guerra Civil i durant la postguerra. Amb connotacions i sentits diferents, però. La ponent considerarà els anys vint i trenta com l'època d'esplendor d'Aurora Bertrana, que és quan viatja a Suïssa, la Polinèsia i el Marroc. A Suïssa s'està del 1922 al 1926 i hi comença a escriure els seus primers articles, amb una mirada fresca sobre temàtiques diverses. Escriu el llibre *Edelweiss*. Els seus viatges, el seu feminisme, el seu compromís polític són aspectes destacats d'aquesta etapa. L'exili va del 1938 al 1949. L'obra cabdal d'aquesta etapa és *Entre dos silencis*, sobre els efectes de la Segona Guerra Mundial en un poblet de França, i com a resultat de la missió humanitària que hi va desenvolupar, la qual ja hem esmentat ratlles amunt. La recuperació del lloc d'escriptora a Catalunya s'emmarca entre 1949 i 1960. Entre 1960 i 1974 encara experimentà nous èxits i reconeixements.

La professora Mariàngela Vilallonga, doctora en Filologia Clàssica per la UAB, va cloure l'acte amb una breu intervenció sota el lema: "Aurora Bertrana: primer viure i després escriure". No era pas una aportació de circumstàncies. En una obra seva recent, *Aurora Bertrana a Ginebra* (2017), la qual s'afegeix a una dilatada producció relativa a la seva especialitat sobre la llengua llatina, Vilallonga ha documentat una etapa poc coneguda de la trajectòria d'Aurora Bertrana. Com a colofó de la seva intervenció, va destacar la correlació dels viatges de Bertrana amb la trajectòria global de la seva obra escrita: del periodisme a la narrativa i, finalment, a la literatura memorialística. [Anna Ortiz, 10 de gener de 2018]

Dijous 11 de gener del 2018

David SERRAT, Xavier BERASTEGUI i Marc OLIVA

Sessió commemorativa (VI) del
Cinquantenari del primer volum de la Geografia de Catalunya.
Estructures del relleu i geomorfologia.

(Barcelona, AEDOS, 1964)

Les sessions commemoratives del cinquantenari de la publicació del primer volum de la *Geografia de Catalunya* (Barcelona: AEDOS, 1958-1964), dirigida per Lluís Solé i Sabarís, han assolit la sisena etapa de la ruta prevista per a revisar les temàtiques tractades a l'obra. Així, en el transcurs de l'acte celebrat dimarts dia onze de gener de 2018 es va passar revista als continguts dels vuit primers capítols de l'obra, els dedicats a *les estructures del relleu i a la geomorfologia*, l'autor dels quals va ser Solé mateix.

L'acte va comptar amb les intervencions de tres investigadors, bons coneixedors d'aquella obra de referència: David Serrat i Congost, geòleg i catedràtic de Geodinàmica Externa de la Universitat de Barcelona; Xavier Berástegui, geòleg i subdirector adjunt de Geologia i Suport a la Legalitat de l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya; i Marc Oliva i Franganillo, geògraf i investigador del programa Ramón y Cajal, adscrit al Departament de Geografia de la Universitat de Barcelona. Els parlaments van versar, respectivament, sobre el coneixement de l'entorn investigador i acadèmic que menà Solé a redactar aquests capítols, de com ha evolucionat el coneixement geològic i geomorfològic des del moment de la seva publicació, i, finalment, de quines són les perspectives de futur dels coneixements en geomorfologia.

Les paraules de David Serrat van orientar l'atenció de l'auditori que omplia la sala Nicolau d'Olwer de l'IEC cap al procés de construcció de l'escola catalana de geologia empesa pel Dr. Solé ben bé des de començament de la dècada dels anys quaranta del segle passat. Va ser una empresa acadèmica que no abandonaria mai, amb mestratge eminent i generositat cabdal envers la munió de deixebles que va tutelar i promocionar. És en aquest context com David Serrat va passar revista a una bona colla d'influències, amistats, visitants, promocions i altres bastides, peus drets i recolzaments de l'edifici científic enlairat per Solé durant els quaranta anys de la seva vida de docent universitària. *¿Quin lloc hi ocupen els vuit capítols inicials del primer volum de la Geografia de Catalunya?* Serrat va apuntar l'oportunitat que l'obra oferia a Solé per donar sortida estructurada al gavadal d'observacions acumulat en la seva incessant activitat de treball de camp. Són uns textos, i il·lustracions, en els quals es palesa la seva atenció pel detall sense minorar, de cap manera, el monument de síntesi.

En aquest context dialèctic entre anàlisi i síntesi, no em va passar per ull la referència de l'orador a la revista *Acta Geológica Hispánica*, fundada per Lluís Solé el 1962, una publicació que, a més a més dels articles científics de rigor, presentava una recopilació gairebé exhaustiva de la producció bibliogràfica estatal sobre geologia. Em va desvetllar la memòria del *Índice Histórico Español* de Jaume Vicens Vives, una publicació amb uns objectius documentalistes similars als de l'*Acta*. Però, com va remarcar Serrat, també hi

havia la catalanitat. Vicens, Solé,... *Notícia de Catalunya* (1954), *Geografia de Catalunya* (1958),...

La intervenció de Xavier Berástegui va anar molt més enllà d'una recordança . Va ser una conferència dreta i feta. De ben segur que l'auditori va lamentar que, per imperatius del temps disponible, l'orador hagués d'escurçar-ne irremeiablement els darrers apartats. Seria bo que ben aviat poguéssim disposar una versió impresa completa de la seva dissertació i gràfics, per exemple, a les pàgines de *Treballs de la Societat Catalana de Geografia*. Perquè l'exposició del descabdellament de la transició del paradigma del geosinclinal al paradigma de la tectònica de plaques va ser modèlica. I calia fer-ho, perquè les pàgines de Lluís Solé a la *Geografia de Catalunya* dedicades al relleu vénen a ser la interpretació canònica de les estructures geològiques i la geomorfologia del territori català d'acord amb el paradigma del geosinclinal, precisament, a la vigília de ser postergat pel paradigma de la tectònica de plaques en el pensament geològic internacional i local. Les de Solé són unes pàgines, doncs, que fan de punt d'arribada més que no pas de sortida, la qual cosa, a parer del conferenciant, no li resten pas valor, ans al contrari.

Berástegui va repassar, en primer lloc, l'articulat dels capítols de Solé sobre el relleu a la *Geografia de Catalunya*. No s'hi va entretenir pas gaire. Calia estalviar temps per a explicar detingudament, a la segona i tercera part de la dissertació, els dos paradigmes abans esmentats i, sobretot, la seva aplicació al nostre país per l'escola geològica construïda per Solé i Sabarís. En efecte, el joc alternat de moviments verticals, ascendents i descendents, dels materials sedimentaris dipositats en els grans solcs suposadament existents entre grans masses rígides, propugnat pels defensors del paradigma del geosinclinal, és prou evident en el bloc diagrama de síntesi del geosinclinal català publicat a la pàgina 35 de la *Geografia de Catalunya* amb el títol "Tall esquemàtic nord-sud que mostra l'estructura general de Catalunya", el qual reproduïm a la capçalera.

El paradigma de la tectònica de plaques, en canvi, considera els moviments horitzontals com a generadors del relleu. En el cas de l'àmbit català, i en aquest context, el fenomen crucial és la subsidència de la placa mediterrània sota la placa europea al llarg de la línia de contacte pirenaica. A nivell de detall, l'assumpció d'aquest paradigma permet explicar de manera molt més simple els mantells de corriment, superficials i en profunditat, que no pas amb l'antic paradigma.

Va ser una veritable revolució copernicana en geologia i tectònica. Si n'era de complicat explicar la retrocessió periòdica de la trajectòria del planeta Mart, observada des de la Terra, amb el model ptolemaic que posava el nostre planeta al centre de l'Univers. Val a dir que, de la mateixa manera que el model sideral copernicà va precisar el munt d'observacions sistemàtiques recollides per tot un Tycho Brahe, el paradigma de la tectònica de plaques, hereu de la teoria deriva continental d'Alfred Wegener i altres, va superar el del geosinclinal quan va disposar d'observacions en profunditat ?perforacions de prospecció? en nombre suficient.

Del 1975 ençà, el paradigma de la tectònica de plaques s'ha imposat del tot en el domini de la recerca geològica, fins al punt que ha calgut revisar la cronostatigrafia tradicional (primari, secundari,...) per una altra (cenozoic, mesozoic,...) més ajustada als processos explicats per mitjà del nou paradigma. A Catalunya, el món acadèmic i professional de la geologia i la geomorfologia també ha efectuat l'*aggiornamento*. Berástegui mateix ens en va donar un bon tast durant la sortida d'estudi a la Conca de Tremp a l'abril de 2016: al coll de Comiols, a Abella de la Conca i al pas de Collegats. Qui vam tenir l'oportunitat d'assistir-hi, en tornar-lo a escoltar, ara a l'IEC, vam completar el treball de camp de manera excel·lent.

La sessió es va completar amb l'exposició d'una proposta d'agenda per a l'esdevenidor de la geomorfologia a Catalunya. Marc Oliva va ser l'encarregat de fer-ho, bo i repartint la seva intervenció en els clàssics apartats sobre on som, què tenim i cap on anem. Va donar una ràpida ullada al contingent humà dedicat a la recerca geomorfològica, els àmbits geogràfics d'estudi predilectes i la diversitat temàtica dels grups d'investigació, la interacció d'aquests grups amb l'administració, la internacionalització i la migradesa dels recursos disponibles, ara i al nostre país. Possiblement, la majoria d'aquestes facetes i factors de la recerca geomorfològica a Catalunya ja eren presents en la que portava a terme l'equip de Lluís Solé al tombant dels anys cinquanta a seixanta del segle passat. Tanmateix, és en l'apartat de les temàtiques on Oliva va remarcar els canvis més espectaculars en relació amb allò que es feia a l'època de la *Geografia de Catalunya*. Els estudis sobre riscos, hidrologia, paleoambients, paisatge i geopatrimoni no eren ni sospitats, per no referir-nos a les campanyes de recerca a les regions polars del planeta, tan importants per a la modelització dels processos geomorfològics i estudis comparatius.

És així, en el delit d'avançar en el domini de recerca erigit per Lluís Solé i Sabarís en els seus capítols del primer volum de la *Geografia de Catalunya*, com les noves generacions s'imposen unes fites científiques i tecnològiques prou agosarades com per reeixir. Bona feina! [Pau Alegre, 13 de gener de 2018]

Dissabte 20 de gener del 2018

Jordi ROYO i Josep M. MONFERRER
Centre d'Estudis Demogràfics

Passejada guiada pel

Barri de la Mina i el del Besòs (Barcelonès)

Dissabte 20 de gener de 2018, la Societat Catalana de Geografia va organitzar una passejada pels barris del Besòs i de la Mina, a la frontera entre els municipis de Barcelona i Sant Adrià de Besòs, amb l'objectiu d'explorar una àrea tradicionalment ignorada i mal coneguda. Construïts als anys 1960 i 70 per passar la pàgina de la Barcelona de les barraques, aquests barris van estar marcats per la immigració (sobretot del sud de la Península), la falta d'equipaments, les males comunicacions i la crisi industrial. La barriada sencera, més enllà de les fronteres administratives, acollia de cop i volta unes 90.000 ànimes sense les necessitats mínimes de la comunitat: escoles, carrers asfaltats, mercats, centres socials... Els edificis, acabats de fer, no trigaren en assolir un aspecte prematurament envellit, fruit de l'incivisme i la mala qualitat dels materials de construcció.

Al costat barceloní s'hi construí el *Poblado del Sud-Oeste del Besòs* a partir de 1959. Els equipaments promesos no arribaven, mentre que les construccions seguien ben entrada la dècada de 1970. En aquesta època, deu anys després de les primeres edificacions, una gran part dels infants seguien sense escolaritzar o fent classes en barracons. Va ser aquesta deixadesa institucional la que portà a les protestes veïnals i al sorgiment d'iniciatives populars com associacions de veïns, cooperatives, centres socials, revistes, ràdios, etc.

Del barri del Besòs vam caminar cap al Fòrum per contrastar els barris tradicionals amb les noves operacions urbanístiques. Després de la transformació olímpica, calia un motiu per acabar d'urbanitzar el litoral del nord de la metròpoli, i aquest va ser el Fòrum de les Cultures de 2004. A diferència dels Jocs Olímpics, la nova transformació del litoral ha quedat totalment descosida dels barris preexistents, en aquest cas els del Besòs i la Mina.

De reüll vam veure el Parc de Diagonal Mar, situat als terrenys de l'antiga MACOSA, una operació urbanística amb llums i ombres duta a terme per immobiliàries texanes. De l'antiga foneria de Can Girona, en va sortir un parc de gran qualitat, amb torres de pisos de luxe, i el centre comercial de Diagonal Mar.

Encara al Fòrum, vam recordar els episodis més tèrbols de la història d'aquesta zona: les barraques del Camp de la Bóta, el pintoresc barri de Pequín, el castell de les Quatre Torres, el Parapeto, les execucions. Josep Ma. Monferrer, ànima de l'Arxiu Històric del barri de la Mina i el Camp de la Bóta, ens retratava aquests espais i aquelles societats com a bon coneixedor del terreny després de més de 40 anys d'estudi i lluita per millorar les condicions del seu barri: la Mina.

El barri de la Mina va néixer en el context de marginalitat del seu entorn. En poc més de dos anys hi van arribar al voltant de 15.000 persones, de 268 pobles diferents d'Espanya i de 36 barris de barraques diferents de Barcelona. L'abandonament que va

patir a partir de llavors va ser l'inici dels sofriments personals, les lluites veïnals i la caiguda progressiva de molta gent en processos de marginalitat i delinqüència.

De camí pel litoral, entre el Fòrum i el nou campus de la Universitat Politècnica de Catalunya, Monferrer ens feia notar que les noves construccions i la Mina es donen l'esquena. La universitat no ha tingut l'impacte que es va anunciar sobre la zona. En aquest punt, la remodelació del litoral ha consistit en la construcció de blocs de pisos de gama alta o de luxe (*Premium*) que tapen la Mina i que constitueixen una barrera entre aquest barri adrianenc i el mar.

Un cop creuats aquests primers blocs, vam observar que les barreres seguien marcant l'espai. Malgrat les demandes veïnals en el moment de discutir el Pla de Transformació de la Mina, la nova Rambla no arriba al mar. La Mina Nova, el sector més degradat i conflictiu, queda amagada i tancada entre la Ronda Litoral, la Rambla de la Mina, deserta, i l'enorme Parc del Besòs. S'observen algunes millores, com la introducció del tramvia, la biblioteca nova, un institut-escola i la comissaria. Però els problemes socials perduren: l'atur, les drogues, els clans... D'alguna manera, la ciutat avança i la Mina roman, amagada, a cinc minuts dels pisos *Premium*. Transformada urbanísticament, però amb la mateixa gent i els mateixos negocis.

Quan van ser les dues, la visita es va acabar. Deixàvem el gueto, qüestió de cinc minuts. Creuàvem dues o tres barreres invisibles i tornàvem a ser a la Barcelona global, model, la de marca. [Jordi Royo Climent]

Dijous 15 de febrer de 2018

Juan Manuel GARCIA FERRER

Algunes visions de la ciutat al cinema.

El passat dijous 15 de febrer, el socis, sòcies i altres col·legues que volgueren, anàrem al cinema, en una sessió dirigida pel company Juan M. Garcia Ferrer, que tingué un gran èxit, ja que la sala Nicolau d'Olwer de l'IEC quedà plena de gom a gom, i les entrades gratuïtes totalment esgotades. L'acte s'ho valia perquè el ponent, enginyer industrial i llicenciat en Geografia i Història, també és un apassionat de la cinematografia i de determinats directors i moviments. Durant molts anys, amb Josep Miquel Martí Rom, va gestionar el Cineclub de l'Escola d'Enginyers i ha escrit conjuntament amb l'anterior, una gran quantitat de monografies, en llibre i documental cinematogràfic, de personatges del nostre món cultural (de cineastes, però també de pintors, músics, escriptors, fotògrafs, etc.). Ha col·laborat en diferents revistes de cinema (*Dirigido por, Nueva Lente, Cinema 2001*, etc.) i ha organitzat seminaris sobre llenguatge cinematogràfic.

Els socis que han fet alguna excursió o viatge amb ell han pogut constatar la seva afició al cinema i també a la fotografia, tasca que realitza com si fos un director de cinema que cerca l'enquadrament perfecte. Admirador de Pasolini, entre altres directors, en el viatge a la Basilicata (Setmana Santa del 2016) i a Matera, desbordà el seu entusiasme a la recerca dels enquadraments que serviren per filmar la cèlebre *Passió segons Mateu*, i a més n'apassionà els oients.

Garcia-Ferrer va fer una introducció a la importància de la ciutat en el cinema, ja que aquest neix a la ciutat, i *La sortie de l'usine Lumière à Lyon* (1895) n'és una petita mostra, com ho és *La Salida de la Misa de 12 del Pilar de Zaragoza*, o el traveling del metro de Nova York, de la productora Thomas A. Edison, que ens va projectar. A continuació va fer una petita història de la ciutat en el cinema a partir d'alguns films i directors que mereixien ser remarcats. Dels anys 20: *El carrer* (1923) de Karl Grune, o *L'últim* (1924) de F.W. Murnau, dins el més pur expressionisme alemany, o *Gent en diumenge* (1929) de Robert Siodmak i Edgar G. Ulmer, que és una bona visió del Berlín d'abans de la guerra, etc.

Després ens parlà de l'etapa que denominà "L'època daurada del cinema", amb pel·lícules que són grans simfonies urbanes, amb directors d'avantguarda i on es veu com la ciutat es desperta, treballa, dorm... Hi ha multituds en moviment, ritme, ombres, apareixen els obrers i els enginyers. La ciutat es observada des de diferents angles com si fos vista amb un calidoscopi. En són exemples *Berlin, simfonia d'una gran ciutat* (1927) de Walter Ruttmann, *Douro, faina fluvial* (1931) de Manoël d'Oliveira, *L'home de la càmera* (1929) del rus Dzigo Vértov, etc. També la ciutat es presenta com un lloc de trobada de destins, i del fracàs del somni americà com a *I, el món marxa* (*The Crowd*) (1928), amb direcció de King Vidor, i de la qual ens passà uns interessants fragments, des de les multituds anant al treball, al recorregut vertical per un gratacels, fins arribar a la finestra d'un pis qualsevol, a l'interior del qual i a la taula 137 treballa de comptable John Sims.

Hi ha pel·lícules que són veritables documentals sobre la ciutat, com *A propos de Nice* (1930) de Jean Vigo, o *Au bonheur des dames* (1930) de Jean Duvivier, centrada en el París de les galeries Lafayette. De gran interès són els films dirigits per Rouben Mamoulian, *Els carrers de la ciutat* (1931) i *Estima'm aquesta nit (Love Me Tonight)* (1932), un musical on apareix Marcel Chevalier i del qual ens mostrà uns fragments del despertar de París amb l'obertura de finestres, les xemeneies començant a treure fum i diferents oficis iniciant la feina.

Després ens situà a la Segona Guerra Mundial i l'Europa en runes que la seguí, on no només es veuen ciutats enrunades, sinó igualment persones enfonsades, la societat destruïda, la misèria que acompanya la destrucció. Entre altres films esmentà *Roma, ciutat oberta* (1945) de Roberto Rossellini, o *Alemanya, any zero* (1948) i *Stromboli* (1950), les dues també del mateix director i ja plenament dins el neorealisme italià. *Berlín, Occident* (1948) de Billy Wilder es també una altre film clàssic d'aquesta etapa, del qual veiérem uns petits fragments, a l'igual que *Hiroshima, mon amour* (1959) d'Alain Resnais. La situació de misèria a la ciutat quedava ben reflectida en altres cintes com *El lladre de bicicletes* (1948), *Miracle a Milà* (1951) i *Umberto D.* (1952), totes tres de Vittorio De Sica.

Una altra visió de la ciutat, segons Garcia-Ferrer, la produeixen els films de *La nouvelle vague* francesa, on altre cop apareixen els carrers, cases, cotxes, transeünts, amb llargs recorreguts i una certa lleugeresa en el tractament de l'urbs. Aquí van ser mencionades, entre altres, pel·lícules de Louis Malle, François Truffaut, Jean Luc Godard i Jacques Rozier, com *Ascensor pel patíbul* (1958), *Els 400 cops* (1959), *Al final de l'escapada* (1960), *Antoine et Colette* (1962) i *Adieu Philippine* (1962).

A partir d'aquí ens situà en la visió de la ciutat dels nous cinemes dominats pel subjectivisme, la psicologia, amb els dobles pensaments dels protagonistes que deambulen per la ciutat i del qual serien exemples els films de Michelangelo Antonioni, com *L'eclipsi* (1962) o *Blow-up* (1966), per arribar al cinema personal actual, a vegades filmat amb pocs recursos, càmeres petites, resultats diversos. D'aquest cinema, que fa molt documental esmenta diversos autors dels quals es reté al francès Alain Cavalier, director de *Le filmeur* (2005), el belga Eric Pauwells, que filma el seu entorn personal, als catalans Óscar Pérez, amb *El sastre* (2007), i José Luis Guerín, amb *En construcció* (2001), sobre la transformació del barri del Raval, i amb *Recuerdos de una mañana* (2011). En algun dels films dels directors d'aquesta etapa surt la temptació de tornar de la ciutat al camp, cercant els orígens rurals. Al igual que en les altres períodes aquí ens passà uns fragments de la pel·lícula d'Óscar Pérez, amb el rerefons de la immigració dels pakistanesos al Raval.

La segona part de la conferència Juan Manuel Garcia-Ferrer tractà de la visió de la ciutat en diferents gèneres cinematogràfics. Comença pel *western*, que en realitat és un cinema de la no-ciutat, amb grans paisatges horitzontals, mentre a la ciutat domina la verticalitat. No obstant això, en aquests films també hi poden sortir escenes de la formació i construcció de ciutats al llunyà oest, com a *Pasión de los fuertes (My Darling Clementine)* (1946) de John Ford, i de la qual ens passà una divertida escena de Henry Fonda decidint-se a ballar. En canvi, un gènere que és molt difícil situar fora de les ciutats és el classificat com a cinema negre, on sobresurten grans edificis verticals i ciutats plenes d'obstacles. Un gènere ple d'ombres i molt relacionat amb l'expressionisme alemany.

També és molt clarament urbà el cinema polític, que fa reflexionar sobre el pes de les decisions del poder sobre els ciutadans, els grups de pressió de la ciutat, la corrupció, etc. Destacà de Francesco Rosi *Les mans sobre la ciutat* (1963), i d'un autor de cinema polític com Pier Paolo Pasolini es referí, i ens en passà un fragment, al film documental *La forma della citta* (1974), que sobre el tema de les ciutats realitzà per a la televisió

italiana. Un altre exemple de films d'aproximació política a la ciutat, poden ser *La batalla d'Alger* (1966) de Gillo Pontecorvo, amb les escenes dels carrers estrets i laberíntics de la casba d'Alger, i molt més recent *Maidan* (2014) de Loznitsa, sobre la revolta a Kiev per aconseguir el canvi de la presidència de la república.

A Espanya, és important les visions de la ciutat de pel·lícules polítiques de problemes socials i urbans com *El largo viaje hacia la ira* (1969) de Llorenç Soler, que tracta de les migracions cap a les ciutats catalanes, *La ciudad es nuestra* (1975) de Tino Calabuig, sobre la lluita de les associacions de barris pobres de Madrid per aconseguir millores urbanístiques i equipaments, i *Libre te quiero* (2012) de Basilio Martín Patino, sobre l'acampada a la Puerta del Sol, amb motiu de les protestes del 15-M.

Per al cinema de terror, la ciutat és l'espai geogràfic on els mals s'aguditzen, lloc de catàstrofes, i on la monstruositat de l'urbs fa aparèixer monstres. Un dels primers films d'aquesta categoria és *M, un assassí entre nosaltres* (1931) de Fritz Lang, dins l'expressionisme alemany, però el que ha aconseguit ser-ne el prototipus és *King Kong* (1933) de Merian C. Cooper i Ernest B. Schoedsack i les seves versions posteriors. Un altra pel·lícula destacable és *L'estrangulador de Boston* (1968) de Richard Fleischer.

La ciutat també destaca en el cinema de ficció, en general un cinema catastrofista, en què la ciutat de ficció s'ajunta a una societat distòpica, amb normes amorals i alienants per als humans. *Metropolis* (1927) de Fritz Lang, amb aquells primers plans de la ciutat futurista, n'és una bona representant, entre moltes altres que seguirien, fins a *Blade runner* (1982) de Ridley Scott, amb els "replicants," éssers fabricats artificialment, o *Brazil* (1985) de Terry Gilliam, la ciutat futurista de màquines i burocràcia.

Més agradable és el cinema de les ciutats amb sentiments, que impliquen una nostàlgia de la ciutat tradicional, amb els seus barris, persones normals, jardins, mercats. Una enyorança de la ciutat prehausmaniana, en què la valoració del veïnatge és molt alta, de tal forma que presenta un tipus de ciutat-poble. Seria el cas de *Mon oncle* (1958) de Jacques Tati, de la qual ens passà una passejada en carruatge des dels afores de la ciutat amb els seus blocs d'habitatges i vials buits fins al centre urbà amb els carrers-mercat on la gent se saluda i parla de temes quotidians; o amb anterioritat a aquesta també es pot incloure en aquest gènere *Sota els sostres de París* (1930) de René Clair, o l'americana *El sèptim cel (Seventh Heaven)* (1937) d'Henry King, amb els joves James Stewart i Simone Simon d'actors.

Una altre sèrie de pel·lícules tracten la ciutat des de la perifèria, els afores, els no-llocs. N'hi ha bons exemples en el cinema italià: *El cochecito* (1960) de Marco Ferreri, *Accattone* (1961) i *Mamma Roma* (1962) de Michelangelo Antononi. Aquí a Barcelona, cal recordar el film *Los tarantos* (1963) de Francesc Rovira-Beleta, amb les visions dels barris de barraques del Somorrostro i Montjuïc; o, últimament, *Petit indi* (2009) de Marc Recha, amb el contrast entre els ocells i la visió dels marges de la ciutat, amb l'horta del Besós i els barris propers a la Meridiana. Per il·lustrar aquesta mena de films, ens passà una fragments d'*Accattone*.

Hi ha també tota una sèrie de visions de les ciutats que provenen de films on l'argument comporta una forta tensió emocional. És el cas de *Vertigen* (1958) d'Alfred Hitchcock, *Gare du Nord* (1964) de Jean Rouch, amb les vistes de París, o el Londres del *Blow-up* d'Antonioni (1966), o el Hong-Kong de *Desitjant estimar (In the mood for love)* (2000) de Wong Kar Wai.

Hi ha unes altres visions que Garcia-Ferrer va titular de perduts en la ciutat, en les quals els protagonistes es troben com sols en mig de la massa, i al marge d'ella desenvolupen la seva acció, com el James Stewart i la Grace Kelly de *La finestra indiscreta* (1954) d'Alfred Hitchcock, que passa al barri de The Village de Nova York, i de la qual també veiérem un fragment; *El quimèric llogater (Le locataire)*, que discorre

a París, de Roman Polanski; *Taxi driver* (1976) i el New York, de Martin Scorsese; *A la ciutat blanca* (*Dans la Ville blanche*) (1983), que passa a Lisboa, d'Alain Tanner; o el *Caro diario* (1993) de Nanni Moretti, que recorre Roma amb la seva vespa.

Altres visions de la ciutat són les que et mostren l'urbs des d'un lloc enlairat, com el París de la sèrie *Les vampires* (1915) de Louis Feuillade, o el de *Paris, nous appartient* (1961) de Jacques Rivette, *Cel sobre Berlin* (1987) de Wim Wenders, *Ves a saber* (*Va savoir*) (2001) de Jacques Rivette, també amb vistes de París, i *Lundi matin* (2002) de Otar Iosseliani i on Venècia és la ciutat elegida.

Hi ha pel·lícules en què la ciutat apareix com en una atmosfera d'un quadre d'Edward Hopper, com si la gent que hi surt no sabessis a on van, ni d'on vénen, amb una sensació de soledat, silenci, i en alguns casos de desolació, i amb il·luminacions pròpies de la darrera hora de la tarda. Insciruria en aquesta sèrie, *Plou sobre el meu cor* (*The rain people*) (1969) de Francis Ford Coppola, *Vellut blau* (*Blue Velvet*) (1986) de David Lynch, *El final de la violència* (*The end of violence*) (1997) de Wim Wenders, o *Cigars* (*Smoke*) (1955) de Wayne Wang, que retrata la vida del barri de Brooklyn, a partir dels personatges que es troben en un estanc.

També a vegades hi ha diferents visions de la mateixa ciutat en un mateix film, de tal forma que la ciutat és com un palimpsest, que és com Garcia-Ferrer anomena aquests tipus de pel·lícules. És el cas de la *Roma* (1972) de Federico Fellini; la ja esmentada *En construcció* (2001) de José Luis Guerín, o *Gangs of New York* (2002) de Martin Scorsese, en la qual reconstrueix els canvis a la ciutat del segle XIX a partir de les lluites entre clans immigrants, entre els que ja es consideraven americans i els irlandesos arribats de nou. Finalment també hi ha pel·lícules en les quals no apareix la ciutat real, sinó la somniada, com *En la Ciudad de Sylvia* (2007) de José Luis Guerín.

En fi, el consoci Juan Manuel Garcia-Ferrer, ha vist molt cinema i sap molt sobre el tema. Va ser una sessió densa, sessió doble, però molt entretinguda, amb moltes referències a pel·lícules i *passes* de fragments interessants. Aquí no han estat pas referenciades totes les pel·lícules, ni tampoc tots els talls de les que ens projectà a la pantalla, d'algun dels quals tinc anotat de què anava l'escena, però no el títol de la pel·lícula d'on procedia. El cronista en resumir la conferència, en alguns casos ja no sabia si d'alguna *pel·li* se n'havia passat un tall, o que en haver vist la cinta era ell mateix qui mentalment se'n feia la projecció. Per mitjà de les diapositives del *ppt*, en Juan Manuel va anar situant diferents pel·lícules en cada categoria i fins hi tot ens en va donar bibliografia. Diferents veus recomanaven al final de la sessió que en fes alguna altra de ben monogràfica, com per exemple la visió de la ciutat de Barcelona en el cinema. Esperem doncs alguna altra sessió sobre cinema i geografia. [Josep Oliveras, 27 de febrer de 2018]

Dilluns 12 de març de 2018

Horacio CAPEL, Amador FERRER, Oriol NEL·LO,
Francesc ROCA i Antoni MONTSERRAT

Acte de record de

Carme Massana.

coorganitzat amb la Societat Catalana d'Economia.

Dilluns 12 de març, la sala Nicolau d'Olwer de l'Institut d'Estudis Catalans va ser el marc d'una sessió acadèmica dedicada al bon record de l'economista Carme Massana (Barcelona, 1942), traspassada encara no fa dos anys. Sota el lema “La geografia crítica i l'economia crítica a Catalunya”, l'acte va constituir un petit homenatge a una de les figures senyeres de la renovació conceptual dels estudis urbans a Catalunya durant els anys setanta del segle passat, i sobre els quals va insistir al llarg de la seva vida com a investigadora i professora.

D'ençà la publicació d'“Estratègies urbanes i realitat urbana a la regió de Barcelona” a *Economia crítica: una perspectiva catalana*, (Barcelona: Ed. 62, 1973, p. 203-234), escrit en col·laboració amb F. Roca, la bibliografia de Carme Massana ha estat un referent indefugible en l'estudi de la ciutat en el domini de les ciències polítiques i socials, àmbit acadèmic en el qual la geografia s'arredossà de bona hora. Bé ho van destacar els cinc oradors de l'acte. Com també ho van fer del vessant militant de l'homenatjada. El seu treball pioner, publicat poc abans del ja citat, *La Ciudad Satélite de San Ildefonso* (1a parte) (Barcelona: 1972, ciclostilat), efectuat amb R. Cáceres i la col·laboració de F. Roca, és una bona prova de la concreció activa del seu pensament ja a les etapes primerenques.

Horacio Capel, Amador Ferrer, Oriol Nel·lo, Francesc Roca i Antoni Montserrat van intervenir, successivament, per a detallar i valorar aspectes diversos de la trajectòria vital i investigadora de Carme Massana. Cal, però, alterar l'ordenament efectiu de les exposicions per un altre més ajustat al desplegament cronològic de les temàtiques presentades. Roca és qui va donar més pistes sobre els antecedents familiars i la formació acadèmica i cultural bàsica de Massana. Nel·lo va remarcar les possibles influències rebudes dels professors més consistents de la Facultat d'Econòmiques UB als anys seixanta del segle passat: Fabià Estapé, Jordi Nadal, Sacristán..., entre d'altres. Conjectures a banda, la crítica de la producció i el consum de l'habitatge va ser el nucli del pensament de Massana sobre la ciutat contemporània, i Ferrer el va desplegar a consciència. Per a acabar-ho d'arrodonir, Capel va insistir, entre anècdotes prou saboroses, sobre la transcendència dels seus estudis per a decantar definitivament, a partir dels anys setanta del segle passat, l'anàlisi crítica de la ciutat cap a les ciències polítiques i socials. Altre caient va prendre la intervenció final d'Antoni Montserrat. Val la pena reproduir el comentari que li ha merescut al consoci Juan M. Garcia Ferrer, publicat al seu fèisbuc (13.03.2018): “ha recalcado el carácter marxista de la homenajada, y toda su

intervención me ha resultado un nada encubierto elogio de la *Economía Crítica* y de unas generaciones que ofrecieron su fuerza de trabajo dentro del PSUC.”

La reunió de professionals de l'economia i de la geografia per a glossar la figura de Carme Massana va ser prou reveladora de les possibilitats d'integració acadèmica que oferia la renovació epistemològica dels estudis urbans a la dècada dels anys setanta del segle passat, possibilitats que no van quallar pas a satisfacció de tothom. A hores d'ara, seria fer volar coloms especular sobre allò que no succeí. Tanmateix, l'esmicolament dels estudis crítics del territori ha estat ben real. Posem per cas, com s'entén que la Societat Catalana d'Ordenació del Territori no figurés com a coorganitzadora de l'acte? D'altra banda, la dinàmica dels moviments socials urbans, al llarg dels anys, ha pres una trajectòria ben peculiar. ¿Hi havia a la sala representants del govern municipal actual a Barcelona? Cal, doncs, agrair la iniciativa de les Societats Catalanes d'Economia i de Geografia per no mirar enrere amb ira i tirar endavant aquest recordatori de l'obra de Carme Massana, una baula incontrovertible vers un esdevenidor més just i més lliure. Confiam veure publicades ben aviat les intervencions dels cinc ponents, així com l'extensa introducció del president de la SCG relativa als festeigs i els oblits entre geògrafs i economistes. El vice-president de la SCE, per absència justificada del president, va cloure l'acte. [Pau Alegre]

La pugna per viure a la ciutat: població, polarització i canvi urbà.

Un dels problemes que recentment apareix en nombrosos titulars de premsa, i s'ha convertit en una preocupació cada cop més extensa a Barcelona, és la possibilitat de poder trobar un habitatge a preu assequible. Dimecres 21 de març, Antonio López-Gay, geògraf i demògraf, ha analitzat la demanda d'habitatge en la conferència impartida a l'Institut d'Estudis Catalans sota el títol: *La pugna per viure a la ciutat: població, polarització i canvi urbà*. És a dir, quines són les característiques de la població que viu a la ciutat i com està evolucionant en els últims anys. Parteix de la consideració de tres grans tipus de població que es posicionen a la ciutat amb perfils i demandes diversos: població local/autòctona; població migrant, que engloba en l'actualitat migrants de baixa qualificació, d'alta qualificació -sovint coneguts com *expats*-, *digital nomads* i visitants temporals, que resideixen estades curtes -sovint de mesos a la ciutat; i, per últim però no menys important, els turistes. Tres grups que pugnen per situar-se a la ciutat i que entren en conflicte especialment pel desig preferent de viure/habitar -encara que sigui de forma molt temporal com és el cas dels turistes- al centre de la ciutat.

És a partir d'aquí que Antoni López planteja set reptes sociodemogràfics en un nou context urbà que s'albira en aquest moment i en un futur pròxim. Per donar-hi resposta, ha treballat amb les microdades facilitades pel Servei d'Estadística de l'Ajuntament de Barcelona per al període 2011-2016. La font de dades és l'estadística d'altres i baixes residencials que permet estimar tots els emigrants i immigrants que entren i surten de la ciutat, així com els canvis de domicili que es produeixen dintre del mateix municipi de Barcelona. La unitat territorial utilitzada han estat les 233 àrees d'estudi bàsiques, que de mitjana compten amb uns 7.000 residents cadascuna.

Quines són les principals conclusions a les quals s'arriba a partir d'una anàlisi detallada d'aquestes dades?

1. La mobilitat residencial i la migració estan produint canvis substancials en la composició de la població que viu a la ciutat, i en especial en alguns dels barris, on la rotació de la població és més intensa -normalment lligada a un percentatge més gran del parc d'habitatge de lloguer-. El cas més extrem ara mateix és Ciutat Vella.
2. Barcelona s'ha convertit en una destinació per uns professionals globals d'alta qualificació i amb sous elevats, que competeixen per l'habitatge amb una població local amb sous generalment més baixos. Les dades mostren també un increment de la població amb un nivell d'estudis alt en els últims anys que no només prové de l'estranger sinó també de la resta d'Espanya. A la vegada s'està produint un rejuveniment de la ciutat ja que es tracta de població majoritàriament entre els 25 i 49 anys d'edat.
3. Creix la desigualtat territorial i la polarització sociodemogràfica a la ciutat. Si bé no és possible disposar del nivell de renda de la població que canvia de residència, sí que disposem del nivell d'estudis, la qual cosa permet aproximar-se al perfil

social i professional dels migrants i aquests que canvien de domicili dintre de la mateixa ciutat. S'observa una tendència cap a la concentració de població amb nivell d'estudis superiors i d'alta qualificació professional al centre de la ciutat, i una suburbanització cada cop més clara de la població més vulnerable cap a les perifèries. Seria molt interessant tenir informació dels diferents municipis de l'àrea metropolitana de Barcelona per poder oferir una informació més completa del territori.

4. Creix així mateix el nombre de barris que és destinació d'aquesta població jove i amb un perfil professional d'alta qualificació.
5. Es detecten processos de gentrificació especialment en els barris al voltant del que ha constituït fins fa poc l'àrea de presència de classes mitjanes i altes de la ciutat: Eixample-Diagonal-Sarrià. Al voltant d'aquest eix són nombrosos els barris que estan experimentant l'arribada més intensa de població jove amb nivell d'estudis universitaris, i que està expulsant el volum més alt de població envellida o amb nivell d'estudis baix.
6. S'ha intensificat així mateix la marxa de persones que viuen en els barris més vulnerables de la ciutat.
7. Si bé la gentrificació residencial "clàssica" i les noves formes detectades de gentrificació produïda pel turisme no tenen els mateixos efectes sobre la població i la seva evolució i canvi, es detecta la confluència de tots dos processos en la ciutat de Barcelona, amb incidències diverses segons els barris

Per tant, Barcelona és una ciutat que té una gran capacitat de seleccionar la població que arriba i que pot instal·lar-se per viure-hi. Això comporta una enorme competència per l'habitatge disponible entre poblacions que no competeixen en igualtat de condicions, degut a les diferències salarials que venen determinades pel nivell socioprofessional i per la presència actualment d'un nou grup de professionals, molts d'ells estrangers, amb sous per sobre clarament de la mitjana de la població. La població de la ciutat canvia ja que el procés de substitució de poblacions és intens, malgrat que la preeminència de la propietat fa que el canvi sigui més lent que en altres ciutats globals europees. Gentrificació, desigualtat i polarització social marquen l'actualitat i el futur de la ciutat de Barcelona. [Miguel Solana, professor del departament de Geografia, UAB]

Dijous 12 d'abril del 2018

Montserrat OLLER, Salvador CALABUIG, Xavier GINER,
Àngel MANZANO, David EXPÓSITO i Jordi ROYO.

Debat

La geografia a les aules: quin és el seu espai?

El passat dijous 12 d'abril tingué lloc la sessió d'estudi *La geografia a les aules: quin és el seu espai?* en forma de taula rodona amb la participació de Montserrat Oller, coordinadora de l'Especialitat de Geografia i Història del Màster de Formació del Professorat d'Educació Secundària de la UAB; Salvador Calabuig, coordinador de l'àmbit de socials del Màster de Formació del Professorat d'Educació Secundària de la UdG; Àngel Manzano, mestre de l'Escola Cooperativa El Puig d'Esparreguera; Xavier Giner, professor de l'Institut La Vall del Tenes i de Didàctica de les Ciències Socials a la UAB; David Expósito, exalumne i estudiant de periodisme de la UPF, amb moderació de Jordi Royo, vocal de la Junta de Govern de la Societat Catalana de Geografia.

Jordi Royo presentà els ponents i l'acte: un debat sobre el paper de la geografia a les aules d'ensenyament primari i secundari, un tema tan vell com poc resolt, amb moltes preguntes a l'aire. Tenen els mestres de primària prou formació per impartir Coneixement del Medi? A secundària, té sentit que la geografia segueixi estretament lligada a la història i impartida majoritàriament per historiadors únicament seguint els llibres de text? El sistema d'oposicions amb els perpetus 72 temes (19 de geografia) és una bona acreditació per ensenyar aquesta matèria? Som conscients que una part dels continguts de geografia han estat transferits a la matèria de Ciències de la Terra i del medi ambient? És l'examen de geografia de les proves d'accés a la universitat (PAU) un colofó estimulants després de sis anys d'estudis secundaris? Serà el nou desplegament de competències bàsiques la solució a tots els problemes? Estan sumant esforços els departaments de Didàctica i els de geografia per marcar el rumb de la geografia a les aules de les escoles i instituts?

El moment en què ens trobem (discussió sobre futur de les PAU, immersió dels centres de secundària en nous mètodes pedagògics, replantejament dels graus de geografia a les universitats, etc.) és òptim per mantenir viu el debat i retrobar l'espai de la geografia a les aules. Jordi Royo remarcà la necessitat que la recerca geogràfica, especialment en didàctica, tingués una repercussió més directa a les aules dels ensenyaments a primària i secundària.

Seguidament, Salvador Calabuig començà explicant els motius de la inserció de la geografia i la història com a matèries del sistema educatiu obligatori, que implantà l'estat liberal, perquè "engrescaven" i pel seu "alt valor didàctic", a banda del seu paper de "reforçament de l'estat liberal". Per exemple, la proposta d'aprendre a llegir amb el best seller *Le tour de France par deux enfants*, publicat el 1872, fou tot un èxit. Aquests orígens contrasten amb el valor renovat que continua tenint la geografia com "una ciència que ens va bé per la vida" perquè integra totes les ciències socials i permet entendre com és el món i resoldre problemes socials, però no només això, sinó perquè "és fascinant", tal com destaca el currículum australià actual, quan li atribueix un *sense of wonder* perquè "dona als alumnes la capacitat per meravellar-se pel món". A continuació, Calabuig

indicà que tot plegat xoca amb diverses mancances. Primer, que el 90 % de professors de secundària són historiadors; en segon lloc, que no tenim un manual de didàctica de la geografia, com sí que tenen per exemple a França; en tercer lloc, que no tenim llibres de Geografia de Catalunya i alguns llibres de socials no han estat redactats a Catalunya, la qual cosa comporta deficiències en la part d'informació afegida referida a Catalunya. Finalment, Calabuig entrà en la qüestió de la percepció que tenen els alumnes de la geografia quan acaben els dotze anys obligatoris de "socials". Els ha agradat? Què saben? El ponent creu que en saben, però poc. I que no cal canviar el currículum, sinó que la geografia s'hauria de donar d'una altra manera. Per exemple, amb estudis de casos i resolució de problemes, amb anàlisis de mapes i dades. Finalment, recomanà els materials innovadors d'associacions i institucions europees com ara *spatialcitizenship.org*, *Eurogeo*, els recursos didàctics de la *Geographical Association* anglesa o del *National Geographic*, i esmenta *geocapabilites.org* que es basa en un marc que fonamenta els continguts en el *powerful knowledge* (domini dels continguts geogràfics). Per acabar, destacà que la importància d'entendre el món globalitzat ha fet que en el món anglosaxó hagi pres importància la geografia en els estudis globals, com a formació bàsica necessària per a qualsevol professional.

Àngel Manzano prengué a continuació la paraula. Com a mestre i geògraf, Manzano mostrà el paper de la geografia en una escola, la seva, que treballa per projectes. Concretament, presentà projectes de cinquè i sisè de primària. La seva aportació com a geògraf a l'escola El Puig, des que hi treballa, ha estat donar una mirada geogràfica tant en allò que passa al dia a dia com en el treball per projectes. A la proposta de treball per projecte també hi té un paper important l'expressió artística. Cada trimestre els mestres de l'escola preparen un projecte diferent. Manzano presenta el resultat del darrer projecte, que consisteix en l'elaboració d'una borrrassa simbòlica al voltant d'una olivera. La idea inicial del projecte sorgeix de l'estudi dels entorns geogràfics i naturals d'Esparreguera, i d'una reivindicació de l'antiga vida pagesa.

En segon lloc, Manzano ens presentà un projecte anterior sobre el moviment de la població en què els alumnes van entrevistar els seus avis. Com a mostra de les entrevistes vam poder escoltar una àvia arribada amb tren de Múrcia a Pubilla Cases, vestida de negre pel dol dels pares, que havia començat a treballar ajudant a repartir pa als nou anys. Un altre projecte s'inspira en l'exposició del CCCB *Després de la fi del món*. El treball dels alumnes comença amb la visita d'aquesta exposició i s'acaba reflectint en una instal·lació amb l'evolució recent i futura del paisatge de Montserrat; també hi ha un treball intermedi realitzat amb els ortofotomapes disponibles des dels anys 1950, que mostren molts canvis i episodis d'incendis. Dins el treball diari, l'escola també inclou sortides improvisades segons les necessitats dels projectes; pels carrers del poble, per observar a través del dibuix o per investigar l'origen de les cases i el creixement del poble i els seus voltants, per observar les característiques de les rieres, per exemple.

En un altre ordre de coses, Manzano presentà els resultats d'una enquesta informal a persones del seu entorn sobre la percepció de la geografia a partir de la pregunta: "Quines són les tres primeres paraules que us venen al cap quan jo dic *geografia*?". Ens presenta la informació ordenada amb uns núvols de conceptes. En el primer, amb les respostes d'estudiants de secundària, hi destaquen *socials*, perquè és el títol del llibre; també *mapa*, *món*, *continguts*, *el nom del professor*, *avorrit*. En el segon núvol, amb les respostes de professors de secundària, apareix *viatge*, i també *país*, *paisatge*, *ubicar*, *món*, *muntanya* i, només una persona d'una vintena va dir *persones*. Finalment, per acabar, Manzano plantejà una absència de la geografia als mitjans de comunicació (programes, sèries), a diferència d'altres disciplines, com la història i l'economia, amb més presència mediàtica.

A continuació, Jordi Royo presentà David Expósito com a *exalumne* de geografia de primària i secundària i, ara, estudiant de periodisme a l'UPF. Per a Expósito, la seva relació amb la geografia ha estat d'amor-odi. A secundària, li van presentar Geografia i Història com una sola matèria en què les hores es repartien de manera desigual entre les dues i la geografia acabava tenint menys hores de dedicació. A continuació, a partir de la revisió dels llibres de Santillana, Expósito repassà el nombre de temes i l'extensió dedicada a cadascuna de les dues disciplines a cada curs de l'ESO i ressaltà que quan la geografia es troba en els darrers temes pot ser que no s'hi arribi. De manera molt gràfica, va fer notar que quan els llibres de text estan dividits en tres volums, el tercer, aquell corresponent a la geografia i al tercer trimestre, sol acabar el curs sense estrenar. El record que té el ponent del seu aprenentatge com a alumne és de manca de motivació i de sentit per les llistes de noms i de conceptes que li ensenyaven. Ha corroborat aquest record de matèria "difícil d'empassar" amb companys actuals de la carrera. D'això n'infereix la hipòtesi que potser aquesta és la raó del baix nombre de matriculats a les carreres de geografia. També assenyala que a les entrevistes informals que ha dut a terme aquests dies sobre aquesta qüestió a companys de carrera, molts han coincidit que els seus professors a l'ESO i al batxillerat havien estat historiadors. En algun cas, però, li han dit que han gaudit de la geografia i que en valoren l'aspecte general i relacional. Però no és fins a segon de batxillerat (amb la matèria optativa de geografia) que tant Expósito com els seus companys no van començar a gaudir de la geografia, en el moment en què van comprendre que la geografia serveix per entendre el món i per identificar problemes de la societat. Tanmateix, la submissió de la geografia de segon de batxillerat a l'examen de les PAU, un tipus d'examen molt descriptiu, és un contrapunt negatiu. Un cop a la Universitat, Expósito, per a complementar el periodisme podia escollir algunes assignatures d'humanitats, estudis en els quals hi ha deu assignatures d'història i dues de geografia; i seixanta assignatures optatives d'història i dues de geografia. Així, en l'assignatura Introducció a la Història, es va trobar que una part del temari era de geografia però es demanava, un altre cop, de forma memorística. Expósito, finalment, elogia el treball en projectes que ha presentat Manzano, perquè creu que és la forma de fomentar la curiositat natural dels nens. També destaca que l'origen del problema es troba en un sistema educatiu que no sap respondre correctament a les ganes d'aprendre.

Seguidament, Xavier Giner començà presentant-se com un dels 90 % de titulats en història que imparteixen geografia. Giner explicà que se sent més geògraf que historiador i, encara més, "docent de ciències socials". Atribuï i agrai la seva vocació al fet d'haver tingut com a professora de geografia humana Pilar Benejam. Giner es volia dedicar a la docència i indicà que això implicava història, geografia i història de l'art (potser encara més oblidada que la geografia). A continuació, reflexionà sobre els canvis que hi ha hagut al currículum universitari als graus de geografia i història. Fa uns anys, abundaven les matèries troncales més generalistes, mentre que actualment els graus són molt especialitzats. A més, la matèria de didàctica de les ciències socials ha desaparegut. Després, passà a valorar la situació actual des de la seva perspectiva de tutor d'alumnes del màster que forma el futur professorat de ciències socials i que han d'anar a desenvolupar una seqüència didàctica en un centre de secundària. Giner ha observat, així, que en el moment de preparar una seqüència didàctica, apareix una discordança entre el que se'ls demana temàticament sobre ciències socials i el que han estudiat, en uns graus molt especialitzats i gens pensats per a la didàctica o per anar a una aula de secundària. Sociòlegs, politòlegs i graduats en humanitats tenen un currículum que dona una visió més transversal que no pas el dels graduats en geografia o història. També ressaltà que els graduats en geografia són els que més escassegen. La geografia, al seu parer, té alguns problemes, com la manca de vocació cap a la didàctica o la ubicació entre ciències socials

i ciències ambientals. Segons Giner, s'està perdent espai dins les ciències socials i caldria, com a solució, potenciar la versatilitat d'aquesta disciplina.

Finalment, el professor es preguntà per què els estudiants del grau de geografia no es plantegen la didàctica com a sortida professional. I en donà algunes pistes, com la desaparició de l'assignatura "Didàctica de la Geografia" dels currículums actuals, o la poca visibilitat que atorguem a la docència (per exemple, a les jornades professionalitzadores que es van celebrar a la UAB l'any passat). Tornant al tema central del col·loqui, Giner reprengué la qüestió de l'espai de la geografia a l'aula i apuntà que la geografia hauria de donar una visió crítica del món (sense perdre el rigor del *powerful knowledge*), que potser no agrada als legisladors. Així doncs, proposà "trencar la disciplina" plantejant projectes transversals de ciències socials que treballin conjuntament la geografia, la història, l'art, els valors, l'ètica. Com a exemple, explicà una seqüència didàctica, realitzada a partir del tema de la globalització a tercer d'ESO, que va consistir en la simulació d'un fòrum i un debat en què els alumnes representaven diferents organismes, agents i països. Com a conclusions, Giner criticà que la compartimentació de l'ensenyament no ha estat positiva i la geografia ha anat quedant-ne marginada; indicà la necessitat de solucionar la manca de relació entre la didàctica (impartida en el màster) i la geografia (el grau); elogià propostes com la del grup de treball Argó internivells (amb professorat d'instituts i universitari) de la UAB com a creador d'unes sinergies necessàries; i per últim destacà la importància de la qualitat del professorat per sobre dels sistemes i currículums canviant.

En darrer lloc, Montserrat Oller començà la seva intervenció anunciant que se centraria en tres aspectes: l'espai de la geografia a les aules de primària i secundària, la formació inicial del professorat de secundària i algunes orientacions de cara al futur. Pel que fa al primer aspecte, sobre l'espai a les aules d'aquesta disciplina, Oller indicà que hauríem de pensar per què hem d'ensenyar geografia i a quins alumnes. Cal pensar que estem formant persones que poden acabar els seus estudis universitaris cap a l'any 2040. Ensenyem geografia, tal com ja s'ha dit, per ensenyar a pensar a través de la geografia, perquè els alumnes compreguin quin és el context social en què viuen i es puguin fer preguntes, es plantegin problemes, facin hipòtesis i trobin solucions. Hem d'ensenyar amb la idea de preparar-los per allò que després es trobaran al llarg de la seva vida. Les respostes que donem, però, poden no agradar al sistema neoliberal. Reprenent la idea de Huckle, hauríem d'ensenyar geografia per construir un món més just i feliç.

Continuant la reflexió sobre l'espai de la geografia, Oller pensa que "la geografia és en els centres el que el professor vol que sigui". Així doncs, tenim un ampli ventall de professors. En un extrem, el professor que se sent legitimat pel currículum amb la corresponent claredat de ritmes i programació i, a l'altre extrem, el professor que intenta canviar la forma d'ensenyar geografia, perquè pensa que la realitat no és disciplinar sinó complexa. Oller creu que la geografia hauria de permetre llegir la realitat geogràficament per poder copsar la globalitat. Per això, pel que fa al "com s'ensenyà", es remarca que no es pot canviar l'ensenyament de la geografia només a partir de la teoria, sinó que s'ha de prioritzar la pràctica, que ha de ser un puntal del màster de secundària. Cal anar més enllà del "com ensenyem" per abordar el "què ensenyem".

D'altra banda, la ponent destacà la importància de la cultura de cada centre i criticà la tradició a la secundària de la divisió disciplinar en departaments, perquè impedeix abordar la complexitat i la interrelació. Pel que fa a la primària, es criticà la participació dels centres en múltiples projectes i grups de treball innovadors, a manera de programes paral·lels, que poden (tot i els bons materials) fer que els mestres que s'encarreguen de cada projecte perdin de vista el currículum, quan tot això podria estar integrat.

Seguidament, Oller tractà el segon aspecte, la formació del professorat, especialment a través del màster de Geografia i Història, enguany cursat per un únic geògraf i tradicionalment per menys del 10 % de graduats en Geografia sobre uns 30-60 alumnes. Des de l'administració se seleccionen els alumnes del màster per la nota d'expedient acadèmic, per la qual cosa es produeixen disfuncions. La primera, que el nivell acadèmic no hauria de ser l'únic criteri per seleccionar qui ha de ser professor. La segona, que els candidats que s'hi apunten veuen el màster només com una sortida laboral. Potser, un criteri per accedir al màster hauria de ser tenir vocació de ser professor i les qualitats d'un bon comunicador. Pel que fa a la procedència dels alumnes del present curs del màster, en trobem: 16 d'història, 6 d'història de l'art, 3 d'antropologia, 2 d'humanitats, 2 d'arqueologia, 1 de geografia i 1 de sociologia. Oller també qüestiona la idea que els historiadors no estiguin preparats per ensenyar geografia, perquè les situacions són múltiples, i tant el grau de geografia com el d'història presenten una formació universitària molt especialitzada i poc orientada a la docència. Pel que fa al màster, amb l'objectiu de desfer-ne la parcialitat i la fragmentació, aquest curs s'han canviat les quatre matèries de didàctica de la geografia, de la història, de la història de l'art i de la ciutadania a partir del concepte de geohistòria de Braudel, amb el convenciment que no es pot ensenyar geografia sense història ni història sense geografia. És a dir, l'espai i el temps configuren l'espai social. Tot plegat, orientat cap a identificar el coneixement significatiu per entendre el món i donant un coneixement menys disciplinar, ja adquirit als graus. Juntament amb aquest canvi, es dona més importància a les pràctiques, fonamentals per aprendre a ser professor i molt valorades pels alumnes de màster, futurs professors. Oller, finalment, insistí en la importància de la pràctica com a element troncal de la formació, i hi afegeix la importància de la reflexió sobre la pràctica com a tasca que cal dur a terme des de la universitat.

Al tercer punt de la seva intervenció, Montserrat Oller va aportar algunes orientacions cap al futur. En aquest aspecte, afirmà que dels canvis curriculars, del nombre d'hores o de la nova avaluació per competències no cal esperar-ne res, perquè aquesta no és la clau a resoldre i sovint s'acaba convertint en burocràcia. Oller creu que els canvis han d'anar de baix a dalt, i no al revés, i que la geografia és el que volen que sigui els professors. També, per acabar, remarcà que la part d'hores d'història en el global de geografia i història no es reduirà, perquè la història té un component ideològic fort i important vinculat als poders. Oller acaba destacant la importància de l'autonomia del professor i de les col·laboracions entre ells i els nous reptes educatius com ara els projectes, més implementats a primària que a secundària.

Jordi Royo tancà les intervencions animant a unir esforços i a seguir debatent el paper de la geografia a les aules per tal que els acords i els canvis es plasmin, en última instància a les aules i a la societat. [Rosa Català]